

FORMOVANIE PODNIKOV ZAHRANIČNÉHO OBCHODU V ČESKOSLOVENSKU V ROKOCH 1948 – 1953¹

LENKA MARTINCOVÁ

MARTINCOVÁ, Lenka. Formation of foreign trade companies in Czechoslovakia in the years 1948–1953. *Historický časopis*, 2025, 73, 1, pp. 147-174, Bratislava.

The paper is devoted to the formation of foreign trade enterprises in Czechoslovakia after 1948. After February 1948, a second wave of nationalization occurred in Czechoslovakia as part of the reconstruction of the economic system, which also affected the field of foreign trade. From that time, it represented a state monopoly, which was operated through special entities, the so-called privileged companies of foreign trade, which, not counting a few exceptions, had the form of joint-stock companies. Privileged companies existed until 1953, when they were transformed into enterprises for foreign trade, to which other newly established foreign trade enterprises were added in the later period. The study approaches the process of transition from a market economy to a centrally planned economy, within which it focuses on the reconstruction of foreign trade. The supporting part of the study is an analysis of foreign trade monopoly organizations (establishment, characteristics, modifications, dissolution), which the author supplements with information on individual foreign trade exclusive companies (and foreign trade enterprises) that have been active in the field of foreign trade from the establishment of foreign trade exclusive companies in 1948 until their transformation into enterprises for foreign trade in 1953.

Key words: Foreign trade. Czechoslovakia. Joint-stock company. Foreign trade enterprise.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2025.73.1.6>

Úvod

Počiatky modelu zahraničného obchodu, ktorý priniesli februárové udalosti roka 1948 sú v odbornej literatúre spracované iba minimálne. Obdobná situácia je aktuálna i v prípade subjektov, ktoré boli v tejto oblasti aktívne, tzv. výsadných spoločností zahraničného obchodu, ktoré sa v roku 1953 premenili na podniky pre zahraničný obchod. V dobovej spisbe síce možno nájsť viacero titulov, kto-

1 Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-18-0417 *Historický vývoj terminológie súkromného práva na Slovensku pre potreby rekodifikácie slovenského občianskeho práva*.

ré sú venované vývoju zahraničného obchodu v rokoch 1948 – 1953, ide však najmä o ideologicky zafarbené publikácie, ktoré čitateľa informujú o dôvodoch pofebruárovej premeny zahraničného obchodu a jeho funkcii „*pri výstavbe socialistickej spoločnosti*“.² Z neskoršieho obdobia ide najčastejšie o historické úvody právnickej a hospodárskej literatúry.³ Nepočítajúc niekoľko samostatných štúdií,⁴ súčasní autori sa zahraničnému obchodu venujú predovšetkým v rámci pomerne početných súborných diel, pojednávajúcich o období komunistického režimu či hospodárskom vývoji Československa v rokoch 1948 – 1989. I keď v literatúre možno nájsť i tituly, ktoré sa venujú priamo vývoju podnikov zahraničného obchodu, väčšinou ide o základné spracovanie histórie konkrétnych podnikov a právne aspekty ich vývoja sú v nich zastúpené pomenej.⁵

Jedným z dôvodov načrtnutého stavu je skutočnosť, že v českých a slovenských archívoch sa k počiatočnému obdobiu vývoja subjektov, ktoré boli aktívne v oblasti zahraničného obchodu, zachovalo relatívne málo materiálu. Rozsiahly požiar, ktorý v roku 1974 postihol Veľtržní palác v Prahe, kde sídlilo niekoľko podnikov zahraničného obchodu, zničil značnú časť materiálu k prvým výsadným spoločnostiam zahraničného obchodu.⁶ Ďalším problémom je i stav spracovania archívnych fondov. Nespracovaný, resp. iba minimálne spracovaný je nielen kľúčový fond Ministerstvo zahraničného obchodu (1920) 1945 – 1968 či fond Československá obchodní a průmyslová komora 1945 – 1993, ktoré sa nachádzajú v Národnom archíve v Prahe, ale obdobná situácia je aktuálna i v prípade zachovaných fondov jednotlivých výsadných spoločností, resp. podnikov zahraničného obchodu, ktoré uchovávajú materiál k počiatočnému obdobiu ich vývoja. Medzi takéto fondy možno zaradiť Motokov, organizace zahraničního obchodu (1936) 1950 – 1998; Strojexport, organizace zahraničního obchodu 1946 – 1972; Chemapol, organizace zahraničního obchodu 1947 – 1998; Čechofracht, a. s.

- 2 Například GREGOR. *Zahraniční obchod*. Praha 1949; ŠEDIVÝ. *O zahraničním obchodě*. Praha 1950; ČERNIANSKY. *Zahraniční obchod ČSR*. Praha 1953; *O vývoji zahraničního obchodu*. Praha 1953.
- 3 Například NYKRYN et al. *Obchodní operace v československém zahraničním obchodu*. Praha 1958; HRONSKÝ a BALHAR. *Zahraniční obchod*. Bratislava 1959; BYSTRICKÝ et al. *Právo mezinárodního obchodu*. Praha 1967; CÚTH a STRÁŽNICKÁ. *Základy mezinárodního obchodního práva*. Bratislava 1982.
- 4 Například HALLON. Prakticky tržové společnosti aj v době totality. In *Hospodářské noviny* [online]. Dostupné na: <<https://hnonline.sk/prakticke-hn/143210-prakticky-trhove-spolocnosti-aj-v-dobe-totality>>; KÖSZEGHY. Podnik zahraničného obchodu. In *Historia et theoria iuris*, 2020, roč. 12, č. 1, s. 32-49.
- 5 Například AUGUSTÍN et al. *Slovenské magnezitové závody, n. p. Košice: 1946 – 1971*. Bratislava 1972; VALÁŠEK; SCHULZOVÁ a POSPÍCHAL. *Čechofracht – historie, současnost, vize*. Praha 2002; PATOČKOVÁ et al. *Jablonex: 50 let ve světě bižuterie*. Jablonec nad Nisou 2002; KRÁLOVÁ, ed. *Hardtmuth: od uhla k tužkařskému impériu*. Praha 2022.
- 6 Inventár k fondu Poldi, a. s., Kladno, s. 10. In *Národní archiv České republiky* [online].

1949 – 1990; Kovo, organizace zahraničního obchodu 1949 – 1970; Darex, organizace zahraničního obchodu 1949 – 1954; Merkuria, organizace zahraničního obchodu 1949 – 1953; Metalimex, organizace zahraničního obchodu 1949 – 1991; Technoexport, organizace zahraničního obchodu 1951 – 1959; Omnipol, organizace zahraničního obchodu 1953 – 1991; Rapid, organizace zahraničního obchodu 1953 – 1990. V Slovenskom národnom archíve sa nachádza iba zopár fondov k podnikom zahraničného obchodu, ktoré mapujú neskoršie obdobie ich vývoja.

V rámci prieskumu archívnych fondov českých oblastných a okresných archívov, ktoré by mohli uchovávať materiál k výsadným spoločnostiam, resp. podnikom zahraničného obchodu z rokov 1948 – 1953 sme zistili, že v Okresnom archíve Most – Velebudice sa zachoval spracovaný a verejnosti dostupný fond Skloexport, československá akciová spoločnosť pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou, 1948 – 1953. Spoločnosť Skloexport, ešte ako Československá spoločnosť pre vývoz skla, vznikla v auguste 1948 v Prahe, pričom nasledujúci rok v apríli došlo k zriadeniu jej pobočky v Jablonci nad Nisou. Tá sa stala základom pre vznik samostatnej výsadnej spoločnosti Jablonex, československej akciovej spoločnosti pre vývoz jabloneckého tovaru v Jablonci nad Nisou v januári 1952. Archívny fond vznikol spojením archiválií pôvodných fondov Skloexportu, pobočky Jablonec nad Nisou a Jablonexu.⁷ V 10 kartónoch možno nájsť čiastkový materiál k vývoju spoločnosti v podobe stanov spoločnosti, výpisov z obchodného registra, organizačných schém, zápisov z porád, korešpondencie, ako i štatútu podnikov pre prevádzkovanie zahraničného obchodu, rôznych smerníc, obežníkov, katalógov a podobne.⁸

1. Československé hospodárstvo po februári 1948

Februárové udalosti roka 1948 započali obdobie hlbokých zmien, ktoré formovali nasledujúci spoločenský, politický, ale i hospodársky vývoj Československa. Ten významnou mierou ovplyvňovala i vyostrujúca sa medzinárodná situácia, ktorá sa odzrkadlila v naviazaní Československa na Sovietsky zväz a v hospodárskej oblasti vo vzniku Rady vzájomnej hospodárskej pomoci v januári 1949. Špecifikom pofebruárového vývoja Československa bolo nové významné postavenie hospodárskych vzťahov. Práve reforma hospodárskych vzťahov, založená na reforme vlastníckeho práva, mala podľa marxisticko-leninských téz predstavovať kľúčový pilier vývoja spoločnosti. V predchádzajúcom období aktuálne

7 Respektive okrem dokumentov z podnikového archívu a ústrednej spisovne spoločnosti bol fond v neskoršom období doplnený i archiváliami z AF Jablonecké vývozní domy a PZO Jablonex.

8 Inventár k fondu Skloexport, československá akciová spoločnosť pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou, 1948 – 1953, s. 2, 6, 8-9. In *Státní oblastí archiv v Litoměřicích* [online].

súkromné vlastníctvo, podnikateľské aktivity a existencia obchodného práva už nemali tvoriť základňu hospodárskych vzťahov. Do priameho spojenia výrobných a spotrebných vzťahov, príznačného pre model trhovej ekonomiky, mal zasahovať nový sprostredkujúci činiteľ – štát, plniaci funkciu ekonomického centra.⁹ Do československého hospodárstva bol v nasledujúcom období implementovaný sovietsky administratívno-direktívny systém plánovania a riadenia hospodárstva, ktorý sa začal v plnom rozsahu uplatňovať začiatkom 50. rokov.¹⁰ Sovietske skúsenosti sa, obdobne ako v iných krajinách východného bloku, presadili aj v oblasti zahraničného obchodu.¹¹

Súčasťou načrtnutej prestavby československého hospodárstva boli i znárodňovacie procesy. Po realizácii prvej vlny znárodnenia nepredpokladal vládny program z roku 1946 ďalšie znárodňovacie procesy a proti ďalším zásahom do súkromného sektora ostro vystupovali i viaceré politické strany. Po celoštátnom zjazde závodných a odborových organizácií z konca februára 1948, ktorý priniesol požiadavku ďalšieho znárodnenia, sa však myšlienka ďalších znárodňovacích procesov stala súčasťou programového vyhlásenia vlády z marca 1948. Rozhodujúcim kritériom bol nielen počet zamestnancov, ale i výrobná kapacita či technické vybavenie. I napriek tomu, že zákonmi bola vymedzená hranica znárodnenia v podobe 50 zamestnancov, výsledkom druhej vlny znárodnenia,

9 LAZAR et al. *Občianske právo hmotné*. Bratislava 2014, s. 32.

10 LONDÁK. Zmena ekonomického systému v Československu a na Slovensku po februári 1948. In PEŠEK et al. *Kapitolami najnovších slovenských dejín: k 70. narodeninám Michala Barnovského*. Bratislava 2006, s. 117. Podstatou fungovania sovietskeho modelu hospodárstva bola myšlienka vopred a priamou formou, v súlade so zásadami hospodárskej politiky, určiť výsledky reprodukčných procesov. Všetka hospodárska činnosť v štáte bola založená na centrálne zostavovanom pláne, v súlade s ktorým svoju hospodársku činnosť organizovali jednotlivé hospodárske subjekty. Tie spolu s úlohami vyplývajúcimi z plánu dostali pridelené základné prostriedky, materiály, ako i pracovné sily. Podniky už nepredstavovali samostatné podnikateľské subjekty, cieľom ktorých by bolo dosiahnutie čo najväčšieho zisku. Ten bol nahradený povinnosťou naplňovať hospodársky plán, resp. hospodárske záujmy štátu. FALTUS a KRAJNIAKOVÁ. *Hospodárske dejiny*. Bratislava 1992, s. 172. Ďalej pozri napríklad HALLON a LONDÁK. Facilities, Forms and Areas of Economic Activities of Firms in Neutral and Socialist Countries during the Cold War: the Slovak case. In ENDERLE-BURCEL et al, eds. *Gaps in the Iron Curtain: Economic Relations between Neutral and Socialist Countries in Cold War Europe*. Krakow 2009, s. 229-250.

11 K tomu bližšie pozri napríklad KALJUŠNAJA. *Sovětský monopol zahraničního obchodu*. Praha 1953; NYKRYN et al. *Monopol vnějších ekonomických vztahů*. Praha 1979, s. 62-78; KUDRJAŠOV a POPOV. Organisaace a právní regulace zahraničního obchodu Maďarska. In *Zahraniční obchod*, 1952, roč. 7, č. 5, s. 216-222 (úryvok z knihy ZIELENIEWSKY. *Organizacja i Metody pracy Przedsiębiorstwa Handlu Zagranicznego*. Warszawa 1951); Organisaace polského zahraničního obchodu. In *Zahraniční obchod*, 1952, roč. 7, č. 8, s. 327-331; DAVIDOV. Monopol zahraničního obchodu v Bulharské lidové republice. In *Zahraniční obchod*, 1952, roč. 7, č. 10, s. 410-417; TUREČEK. Rumunský zahraniční obchod a jeho organisaace. In *Zahraniční obchod*, 1952, roč. 7, č. 11, s. 457- 461.

ktorá bola realizovaná v priebehu roka 1948, bol faktický zánik podnikov, ktoré mali viac než 20 zamestnancov. Niektoré hospodárske oblasti, medzi ktoré popri veľkoobchode, verejnej doprave, liečivých a prírodných zdrojov patrila i oblasť zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva, boli znárodnené absolútne.¹²

Výsledky znárodňovacích procesov našli svoj odraz aj v *Ústave 9. mája*. Tá za základ hospodárskej sústavy Československa popri znárodnení nerastného bohatstva, priemyslu, veľkoobchodu a peňažníctva a vlastníctve pôdy podľa zásady „pôda patrí tomu, kto na nej pracuje,“ považovala i ochranu drobného a stredného podnikania a nedotknuteľnosť osobného majetku.¹³ KSČ však namiesto deklarovanej ochrany už v priebehu roka 1948 začala súkromné podnikanie obmedzovať. Po rezolúcii Informbyra o situácii v Juhoslávii, ktorá so sebou priniesla myšlienku zostrovania triedneho boja a zasadnutí ÚV KSČ v novembri 1948, na ktorom bola prijatá teória obmedzovania a zatlačovania kapitalistických živlov,¹⁴ sa dôležitým míľnikom pofebruárového vývoja stal IX. zjazd KSČ v máji 1949, ktorý vytýčil generálnu líniu výstavby socializmu. Predchádzajúcu viacsektorovú ekonomiku mala nahradiť ekonomika jednosektorová, pričom jediným sektorom, ktorý mal popri osobnom vlastníctve občanov zostať aktuálnym, bol socialistický sektor v jeho štátnej alebo družstevnej podobe.¹⁵ V dôsledku „socializácie“ zostávajúceho súkromného podnikania, využívania propagandy, rôznych ekonomických, administratívnoprávnych a trestnoprávných postihov, došlo koncom 50. rokov, i napriek existencii stále aktuálnych právnych predpisov o živnostenskom podnikaní, takmer k absolútnemu zániku akéhokoľvek súkromného podnikania.¹⁶

V súlade s *Ústavou 9. mája*, ktorá vo svojich ustanoveniach deklarovala, že štát celú hospodársku činnosť v krajine riadi jednotným hospodárskym plánom,¹⁷ bol v októbri 1948 prijatý zákon o prvom päťročnom pláne pre obdobie rokov 1949 – 1953.¹⁸ V pláne sa na rozdiel od predchádzajúceho dvojročného plánu obnovy Československa naplno odrazil sovietsky model plánovania a zavrášil proces prechodu od trhovej ekonomiky k príkazovému hospodárstvu.¹⁹ Nová

12 KUKLÍK et al. *Vývoj československého práva 1945 – 1989*. Praha 2009, s. 129-130.

13 Čl. XII ods. 1, ústavný zákon č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky.

14 ZELENÁK. *Socializácia živností na Slovensku*. Bratislava 1988, s. 71.

15 KAPLAN. *Utváření generální linie výstavby socialismu v Československu*. Praha 1966, s. 273.

16 KUKLÍK et al. *Vývoj československého práva 1945 – 1989*, s. 129.

17 Čl. XII ods. 2, ústavný zákon č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky.

18 Zákon č. 241/1948 Zb. o prvom päťročnom hospodárskom pláne rozvoja Československej republiky.

19 KUKLÍK et al. *Vývoj československého práva 1945 – 1989*, s. 133.

podoba hospodárskeho systému sa však v dôsledku viacerých nesplniteľných a nevhodných opatrení, súvisiacich s prioritizovaním ťažkého a zbrojárskeho priemyslu na úkor iných odvetví, už krátko po jej zavedení stretla so zásadnými hospodárskymi problémami. Tie v ďalšom období viedli nielen k modifikáciám plánov, k strate ich záväznosti či k ich nahradeniu jednoročnými konsolidačnými plánmi, ale taktiež aj k ekonomickým reformám, ktorých podstatou bolo v menšej či väčšej miere opätovné zapojenie prvkov typických pre trhovú ekonomiku.

Nadväzujúc na načrtnuté míľniky, v rámci tzv. právnickej dvojročnice, ktorá mala v rokoch 1948 – 1950 prebudovať československý právny poriadok v súlade s novou ideológiou, bol prijatý *Občiansky zákonník z roku 1950*. Ten zrušil obchodnoprávnu úpravu v podobe obchodných zákonníkov, ako i ďalších právnych predpisov, ktoré súviseli s obchodovaním.²⁰ Legislatívny vývoj, ktorý v roku 1950 započal zrušením obchodnoprávnej úpravy, v 60. rokoch 20. storočia vyvrcholil v prijatí *Hospodárskeho zákonníka*, ktorý predstavoval základný právny predpis centrálne plánovaného hospodárstva až do pádu komunistického režimu v roku 1989.

Prijatie *Občianskeho zákonníka* predstavovalo významný medzník aj v oblasti právnych subjektov, ktoré v pofebruárovom období boli aktívne v československom hospodárstve. *Občiansky zákonník*, ktorý zrušil predchádzajúcu obchodnoprávnu úpravu, deklaroval, že pre klasické formy obchodných spoločností v podobe verejnej obchodnej spoločnosti, komanditnej spoločnosti či spoločnosti s ručením obmedzeným, nebude v nadchádzajúcej hospodárskej realite priestor. Plánované hospodárstvo Československa bolo založené na myšlienke, že prevažná časť hospodárskej činnosti štátu bude prevádzkovaná prostredníctvom „socialistických foriem podnikania“, medzi ktoré patrili národné podniky, komunálne podniky či ľudové družstvá.

Občianskym zákonníkom však neboli zrušené všetky subjekty, ktoré boli v predchádzajúcom období aktívnou súčasťou československého hospodárstva. Prechodné a záverečné ustanovenia predpisu sa nedotkli akciových spoločností, ktoré boli ešte počas predchádzajúceho roka upravené v osobitnom zákone o účastinných spoločnostiach²¹ a v ďalšom období mali byť aktívne v oblasti zahraničného obchodu. Špecifická povaha zahraničného obchodu a snaha o bezproblémový obchodný styk si vyžadovali, aby súčasťou československého hos-

20 Občiansky zákonník zrušil zákon č. 1/1863 r. z. Obchodný zákonník, zák. čl. XXXVII/1875 Obchodný zákon, okrem ustanovení, ktoré upravovali právne pomery družstiev, zákon č. 58/1906 r. z. o spoločnosti s ručením obmedzeným a zákon č. 271/1920 Zb., ktorým sa rozširuje platnosť zákona zo dňa 6. marca 1906, č. 58, r. z. o spoločnostiach s ručením obmedzeným na Slovensko a Podkarpatskú Rus a pozmeňujú sa ustanovenia § 115 a 116 tohto zákona a podobne. § 568 ods. 2, zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník.

21 Zákon č. 243/1949 Zb. o účastinných spoločnostiach.

podárstva popri nových socialistických formách podnikania, ktoré ostatné „kapitalistické“ krajiny nepoznali, zostala i stará forma podnikania. Po roku 1948 túto funkciu plnila práve akciová spoločnosť.²²

2. Znárodnenie zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva a vznik monopolných organizácií

V apríli 1948 došlo prostredníctvom zákona o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva²³ k znárodneniu oblasti zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva, ktorá od tohto obdobia predstavovala štátny monopol. Znárodnenie zahraničného obchodu, na rozdiel od ostatných oblastí, nebolo realizované *ex lege*, ale v každom konkrétnom prípade o ňom rozhodoval minister zahraničného obchodu. Vyhláškou v *Úradnom liste* mal určiť, ktoré z podnikov, od januára 1946 až do určeného dňa prevádzkujúcich zahraničný obchod alebo medzinárodné zasielateľstvo, budú znárodnené a kedy sa tak stane. Obdobným spôsobom mohli byť znárodnené i časti majetkových podstát či jednotlivé majetkové kusy.²⁴

Kým v predchádzajúcom období boli v oblasti zahraničného obchodu aktívni súkromní podnikatelia, národné podniky a prostredníctvom určitých ministerstiev i štát,²⁵ po roku 1948 bol štátny monopol v tejto oblasti realizovaný prostredníctvom špeciálnych subjektov, tzv. výsadných spoločností zahraničného obchodu, ktoré vyhláškou v *Úradnom liste* určil alebo zriadil minister zahraničného obchodu.²⁶ Ten podniky zriaďoval s použitím vývozných a dovozných

22 I keď zákonodarca počítal s ponechaním akciovej spoločnosti kvôli kontaktu s kapitalistickými krajinami, je potrebné konštatovať, že po roku 1948 pozorujeme značný pokles podielu týchto krajín na obrate československého zahraničného obchodu a na druhej strane zvýšenie podielu krajín východného bloku. LONDÁK, Zmena ekonomického systému, s. 122.

23 Zákon č. 119/1948 Zb. o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva.

24 § 5 ods. 1, zákon č. 119/1948 Zb. o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva. Znárodnenie zahraničného obchodu bolo napokon realizované vo veľmi obmedzenej miere a týkalo sa skôr jednotlivých majetkových kusov. REITZER; TROJAN a KOHN. Dvě poznámky o akciových společnostech: K otázce vlastnictví výsadních společností pro zahraniční obchod. In *Právnik*, 1952, roč. 91. č. 6, s. 387.

25 NYKRYN et al, *Obchodní operace*, s. 42.

26 Myšlienka prevádzkovania zahraničného obchodu prostredníctvom obmedzeného počtu špecializovaných obchodných organizácií, oddelených od výroby, ktoré boli riadené ministerstvom zahraničného obchodu alebo zvláštnym útvarom iných hospodárskych ministerstiev, sa presadila aj v ostatných štátoch východného bloku. Organizácie sa špecializovali na dovoz a vývoz určitých tovarov, na určité služby a v špeciálnych prípadoch i na určité teritórium. Po ich vzniku mali rôzne formy, išlo napríklad o akciovú spoločnosť, spoločnosť s ručením obmedzeným, národný, ako i súkromný výrobný podnik, zmiešaný podnik s účasťou súkromného kapitálu či podnik *sui generis*. ČERNIANSKY. *Ekonomika socialistického zahraničného*

podnikov, majetkových podstát, ich častí alebo iných majetkových kusov, ktoré boli znárodnené. Súčasťou podniku sa pritom mohol stať i konfiškovaný majetok či majetok, ktorý štát nadobudol iným spôsobom.²⁷

V počiatočnom období sa do výsadných spoločností zahraničného obchodu sústredila i celá činnosť exportných a importných oddelení národných podnikov, ktoré až do monopolizácie prevádzkovali túto činnosť samostatne. Vzhľadom na to, že po monopolizácii nebolo možné uskutočniť jednorazovú koncentráciu, tieto oddelenia boli do výsadných spoločností začleňované iba postupne; dôsledkom bol vznik tzv. detašovaných zložiek výsadných spoločností. Tieto zložky boli v priebehu rokov 1949 – 1950 postupne premiestnené do Prahy a pričlenené do správy príslušnej výsadnej spoločnosti zahraničného obchodu.²⁸

Činnosť výsadných spoločností bola vymedzená komoditne, v dôsledku čoho mala každá spoločnosť výlučné právo na dovoz a vývoz iba tých druhov tovarov, ktoré jej určilo ministerstvo zahraničného obchodu a žiadna iná spoločnosť prevádzkujúca zahraničný obchod sa s rovnakými druhmi tovaru v obchodných operáciách so zahraničím nemala právo zaoberať.²⁹ Význam tohto prístupu mal spočívať vo vylúčení možnosti, aby si československé podniky na zahraničných

obchodu. Praha 1961, s. 71-72. Porovnaj napríklad s PRYOR. *The communist foreign trade system*. Cambridge 1963, s. 53.

27 § 2 ods. 1 a 7 ods. 1, zákon č. 119/1948 Zb. o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva. V odbornej spisbe možno nájsť názor, že minister znárodnený majetok do výsadných spoločností nikdy nezačleňoval, ale spoločnosti ho nadobudli kúpnyimi zmluvami. Pozri REITZER; TROJAN a KOHN, Dvë poznámky, s. 387. Načrtnutý proces torzovito zachytávajú i archíválie Skloexportu. Záznamy z porad na ministerstve, porady na pôde Skloexportu i komunikácia medzi Skloexportom a ministerstvom ponúkajú informácie o návrhoch Skloexportu na znárodnenie Jabloneckých vývozných domov, ktoré boli pod národnou správou a ich následné začlenenie do spoločnosti ako i začlenenie konfiškovaného majetku, ďalej informácie o formovaní a zmenách koncepcie znárodnenia a začlenenia znárodneného majetku a konfiškovaného majetku (problematickou bola najmä otázka, či dôjde k znárodneniu a následnému začleneniu ako celku, časti majetkovej podstaty alebo iba určitých majetkových kusov a prístup k predĺženým podnikom), ako aj informácie týkajúce sa národnej správy a likvidácie majetku. V marci 1949 došlo k znárodneniu 23 podnikov vcelku, pričom pri 19 z nich bolo požiadané o začlenenie jednotlivých majetkových kusov. V marci 1949 zároveň došlo aj k začleneniu 34 konfiškátov vcelku. I keď spoločnosť požadovala, aby sa do nej popri zmienených konfiškátoch začlenili i jednotlivé majetkové kusy ďalších 28 konfiškátov, rozhodlo sa, že tento majetok bude od FNO odkúpený. Zaujímavé je, že konfiškáty, ktoré boli do spoločnosti začlenené vcelku, boli zo spoločnosti už nasledujúci rok vyčlenené. Medzi inými boli dôvodom takéhoto rozhodnutia nielen znehodnotené a exportu neschopné sklady, ale napríklad i skutočnosť, že Skloexport musel často riešiť nejasné právne záväzky spoločností v zahraničí. Státní okresní archív Most – Velebudec, fond Skloexport, československá akciová spoločnosť pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou, kartón 5, číslo jednotky 67, Záznam o konferenci konané dne 9. února 1950 na ministerstvu zahr. obchodu; k. 5, č. j. 68, Zápis o poradě, konané dne 16. února 1950 na ministerstvu zahr. obchodu.

28 NYKRYN et al, *Obchodní operace*, s. 42.

29 BALHAR. *Zahraniční obchod: krátky kurz*. Bratislava 1967, s. 129.

trhoch konkurovali.³⁰ Zaujímavosťou je, že po februári 1948 sa objavilo viacero návrhov fungovania zahraničného obchodu. Kým niektoré návrhy predpokladali vytvorenie iba niekoľkých spoločností, obchodujúcich so všetkými druhmi tovarov, ktoré by sa špecializovali iba na niektoré krajiny,³¹ krátko pred realizáciou znárodnenia v apríli 1948 sa počítalo so zriadením 80 – 90 spoločností, ktoré sa mali špecializovať na vývoz alebo dovoz určitých druhov tovarov, pričom niektoré z nich mali zabezpečovať obe oblasti.³² V rámci vymedzenia činnosti výsadných spoločností došlo napokon k presadeniu zásady, v súlade s ktorou bola spoločnosť, ktorej bol v určitej oblasti zverený vývoz tovaru, tento tovar oprávnená zároveň i dovážať. Rozsah tovaru, s ktorým výsadné spoločnosti obchodovali, mal byť pritom vymedzený tak, aby v rámci jednej spoločnosti boli zahrnuté všetky tie druhy, ktoré z „obchodno-politických“ dôvodov spolu súviseli.³³

Pre fungovanie zahraničného obchodu bola zároveň príznačná oddelenosť zahraničného obchodu od výroby a vnútorného trhu.³⁴ Načrtnutý prístup bol odôvodňovaný viacerými skutočnosťami, a síce potrebou vzájomnej kontroly výroby a obchodu, odstránením ich vzájomnej súťaživosti či jednoduchším identifikovaním prípadných pochybení. Nosným dôvodom však mala byť ochrana domáceho hospodárstva, resp. v širšom meradle plnenie hospodárskeho plánu a budovanie socializmu, v rámci čoho mali spoločnosti zachytávať všetky nepriaznivé vplyvy obchodu s kapitalistickými štátmi. Vzájomný pomer medzi výsadnými spoločnosťami zahraničného obchodu a výrobou, resp. vnútorným trhom bol realizovaný hospodárskymi zmluvami, prostredníctvom ktorých výsadné spoločnosti zahraničného obchodu od výroby nakupovali vývozný tovar a na druhej strane dodávali zahraničný tovar.³⁵

30 GREGOR, *Zahraniční obchod*, s. 6.

31 MARKUS, Do nového roku s novou organizací zahraničního obchodu. In *Zahraniční obchod*, 1949, roč. 4, č. 1, s. 2.

32 Návrh predpokladal vytvorenie akciových spoločností, ktorých akcie by boli vlastnené štátom. Výnimkou mala byť iba oblasť potravinárstva, v ktorej mali na troch podnikoch participovať i družstvá. Veľkosť spoločností sa mala odvíjať od potreby v konkrétnej oblasti, počet jej zamestnancov však nemal presiahnuť 80 zamestnancov. Spoločnosti mali mať sídlo predovšetkým v Prahe, niektoré v Bratislave a vo výnimočných prípadoch i na iných miestach. Státní okresní archiv Olomouc, fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc (1792) 1850 – 1948 (1950), kartón 1456, číslo jednotky 12303, Ústředna čs. obchodních a živnostenských komor v Praze všem obchodním a živnostenským komorám – reorganisace zahraničního obchodu z 23. dubna 1948.

33 MARKUS, Do nového roku, s. 2.

34 BALHAR, *Zahraniční obchod*, s. 124. V záujme plynulého a efektívneho fungovania zahraničného obchodu mal byť styk medzi spoločnosťou prevádzkujúcou zahraničný obchod a jednotlivými výrobnými odvetvami, i napriek oddeleniu oblasti zahraničného obchodu od výroby, naďalej úzky. To malo byť zabezpečené nielen zastúpením výroby v predstaviteľstvách výsadných spoločností, ale napríklad i zriaďovaním rôznych poradných a koordinačných zborov. MARKUS, Do nového roku, s. 2.

35 V počiatočnom období sa tak dialo na základe vyhlášky Štátneho úradu plánovacieho

I keď pre fungovanie zahraničného obchodu bola príznačná monopolná povaha, nedovoľujúca aktivity iných fyzických alebo právnických osôb,³⁶ v určitých výnimočných prípadoch mohli byť v zahraničnom obchode aktívne i iné podniky.³⁷ Do 1. januára 1949, kedy malo dôjsť k ukončeniu monopolizácie zahraničného obchodu,³⁸ bolo ministerstvo zahraničného obchodu, v rámci zachovania plynulej prevádzky tejto oblasti, nútené popri výsadných spoločnostiach zahraničného obchodu dočasne ponechať i iných dovozcov a vývozcov.³⁹

Zmienení dovozcovia a vývozcovia svoju činnosť realizovali na základe povolenia, ktoré im na základe ich žiadosti udelilo ministerstvo. Dovážaný a vyvážený tovar sa v tomto období mohol spravovať tromi režimami: išlo o tovar, ktorý bol vyhláškami ministra zahraničného obchodu vyhradený výsadným spoločnostiam zahraničného obchodu; tovar, ktorý dosiaľ nebol monopolizovaný, avšak spadal do odboru pôsobnosti týchto spoločností a bol vymedzený v ich stanovách a tovar odboru, v ktorom dosiaľ nebola zriadená žiadna výsadná spoločnosť zahraničného obchodu.

V druhom prípade za dočasne oprávnených dovozcov a vývozcov bolo možné označiť i samotné výsadné spoločnosti. Tie mohli s týmto tovarom, popri iných dočasných vývozcoch a dovozcoch, obchodovať na základe povolenia (pri tovare, ktorý im bol vyhradený, spoločnosti podávali pred konečným uzavretím obchodu iba ohlásy). Mali pritom špecifické postavenie, pretože okrem prevádzkovania zahraničného obchodu zabezpečovali v tejto oblasti zároveň kontrolu ostatných dočasných vývozcov a dovozcov. Prejavovalo sa to nielen v kontrole žiadostí o povolenie vývozu a dovozu tovaru, ale i vo vyjadrení súhlasu/nesúhlasu s obchodovaním s týmto tovarom dočasným vývozcom a dovozcom. V sektore znárodneného priemyslu, v prípade tovaru, ktorý dosiaľ nebol vyhra-

č. 1052/1949 o uzatváraní hospodárskych zmlúv. NYKRYN et al, *Obchodní operace*, s. 42.

36 HRONSKÝ a BALHAR, *Zahraničný obchod*, s. 65.

37 Dôvodová správa k zákonu č. 119/1948 Zb. o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva. In Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online].

38 MARKUS, Do nového roku, s. 1-3.

39 SOkA Olomouc, f. Obchodní a živnostenská komora Olomouc (1792) 1850 – 1948 (1950), k. 1456, č. j. 12303, Ústředna čs. obchodních a živnostenských komor v Praze všem obchodním a živnostenským komorám – Znárodnění zahraničního obchodu z 20. března 1948; Ústředna čs. obchodních a živnostenských komor v Praze všem obchodním a živnostenským komorám – reorganisace zahraničního obchodu z 23. dubna 1948. Zoznam oprávnených dovozcov a vývozcov k 31. decembru 1948, ktorý viedlo ministerstvo, možno nájsť v Obežníku Ministerstva zahraničného obchodu č. 17/1948. In *Obežníky pro výsadní společnosti a podniky pro zahraniční obchod, zřízené nebo určené podle zákona čis. 119/48 Sb.* Praha 1948, s. 45-53. V niektorých mimoriadnych a hospodársky odôvodnených prípadoch (napríklad vývoz starožitností, umeleckých predmetov) bolo možné, aby po splnení všetkých podmienok bola posúdená i vývozná žiadosť nevýrobnej spoločnosti, ktorá nebola uvedená v zozname. Tamže, s. 45.

dený výsadným spoločnostiam, mohli žiadosť o povolenie dovozu a vývozu podávať ústredné riaditeľstvá a im organizačne začlenené národné podniky, resp. v prípade neznárodného sektora súkromné veľkoobchody pod národnou správou, súkromné výrobné priemyselné podniky pod národnou správou alebo mimo národnej správy, ako i súkromné remeselné podniky.⁴⁰

3. Takzvané výsadné spoločnosti zahraničného obchodu

Postavenie výsadných spoločností zahraničného obchodu, popri zákone o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva, regulovala právna úprava akciových spoločností.⁴¹ Minister zahraničného obchodu, ktorý mal k prevádzke zahraničného obchodu určiť alebo zriadiť monopolné podniky, bol oprávnený vymedziť rozsah a určiť spôsob činnosti týchto podnikov, ako i rozhodnúť o ich forme.⁴² Podniky tak mohli byť organizované vo forme národného podniku, akciovej spoločnosti so štátnym kapitálom či v inej vhodnej forme.⁴³ I napriek tomu, že zákon ministrom zahraničného obchodu umožňoval zvoliť akúkoľvek vhodnú formu, skúmaná oblasť, nepočítajúc niekoľko národných podnikov,⁴⁴ bola prevádzkovaná predovšetkým vo forme akciovej spoločnosti.⁴⁵

40 V oboch prípadoch však žiadosť musela byť, ešte pred samotným podaním na ministerstvo zahraničného obchodu, schválená príslušným miestom, ktoré vymedzovalo ministerstvo zahraničného obchodu, napríklad už zmienenou výsadnou spoločnosťou zahraničného obchodu, ústredným riaditeľstvom znárodného sektora či vyššou organizačnou zložkou žiadateľa (Ústredný zväz čs. remesla, Ústredný zväz čs. obchodu a podobne). Tamže, s. 42-45.

41 I keď výsadné spoločnosti boli akciovými spoločnosťami v zmysle zákona o účastinných spoločnostiach, v niektorých aspektoch sa od jeho ustanovení, v súlade s ustanoveniami zákona o štátnej organizácii zahraničného obchodu, mohli odchyliť. NYKRYN; HEŘMAN a ŠTEPÁN. *Organisace a technika zahraničního obchodu*. Praha 1954, s. 26.

42 § 2 ods. 1, zákon č. 119/1948 Zb. o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva.

43 Dôvodová správa k zákonu č. 119/1948 Zb. o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva. In *Poslaněcká sněmovna parlamentu České republiky* [online].

44 Národné podniky, nepočítajúc dekréty prezidenta republiky z roku 1945, ktorými bola realizovaná prvá vlna znárodnenia, sa v predfebruárovom období spravovali vládny nariadením č. 6/1946 Sb., ktorým sa vydáva štatút národných podnikov priemyselných. Národný podnik bol v tomto období vymedzený v súlade s komercialistickou doktrínou a jeho konštrukcia bola zasadená do právneho rámca nedeformovanej podoby obchodného práva. V pofebruárovom období možno v rámci právnej úpravy pozorovať viaceré zmeny, ktoré zásadným spôsobom modifikovali pôvodnú podobu národných podnikov. PELIKÁNOVÁ. Právni úprava ekonomických vzťahů v období 1948–1989, její povaha a důsledky. In MALÝ a SOUKUP, eds. *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha 2004, s. 429-430. Právnu úpravou, ktorá zásadnou mierou zasiahla do pôvodného postavenia národných podnikov a prispôsobila ho povahe hospodárskeho systému pofebruárového obdobia, bol zákon č. 103/1950 Zb. o národných podnikoch priemyselných a nasledujúce právne predpisy.

45 Dôvodová správa k zákonu č. 243/1949 Zb. o účastinných spoločnostiach. In *Poslaněcká sněmovna parlamentu České republiky* [online].

I keď špecifikom pofebruárového obdobia bola skutočnosť, že počas celého obdobia existencie centrálne plánovaného hospodárstva bola súčasťou československého právneho poriadku stará „kapitalistická“ forma podnikania v podobe akciovej spoločnosti, v pofebruárovom období bola jej podoba zásadným spôsobom modifikovaná. Zákon o účastinných spoločnostiach z roku 1949, ktorý nahradil v počiatočnom období platnú úpravu akciových spoločností v obchodných zákonníkoch a akciovom regulatíve,⁴⁶ predstavoval právnu úpravu, ktorá zachovávala, no zároveň likvidovala akciovú spoločnosť. Zákonom totiž došlo k degradácii tejto organizačnej formy a v podstate k jej premene na skrytú formu národného podniku.⁴⁷

Nepočítajúc zmienené predpisy, základnú úpravu fungovania výsadných spoločností predstavovali ich stanovy. Tie boli, popri identifikovaní tovaru, s ktorými spoločnosti mali obchodovať, resp. mohli ho dovážať a vyvážať, súčasťou vyhlášok ministra zahraničného obchodu, ktorými boli výsadné spoločnosti zahraničného obchodu zriadené. Špecifickým prameňom, ktorý upravoval základné fungovanie výsadných spoločností bol štatút podnikov pre prevádzkovanie zahraničného obchodu.⁴⁸

Spoločnosti vznikali dňom účinnosti vyhlášok, pričom zápis do obchodného registra mal iba deklaratórnu povahu. Boli samostatnými právnickými osobami, pre ktoré platili ustanovenia o obchodníkoch plného práva. Zaujímavou otázkou fungovania akciových spoločností bola povaha majetku, s ktorým hospodárili. Na rozdiel napríklad od národných podnikov, ktoré hospodárili s majetkom, ktorý nebol v ich vlastníctve a štát im ho iba zveroval do tzv. operatívnej správy národného majetku, majetok výsadných spoločností bol v ich vlastníctve.⁴⁹

46 Nariadenie ministerstiev vnútra, financií, obchodu, spravodlivosti a pôdohospodárstva č. 175/1899 r. z. Akciový regulatív.

47 Štátne povolenie bolo potrebné nielen pre zriadenie spoločnosti, ale vyžadovalo sa i pri každej zmene stanov a rovnako i pri zrušení spoločnosti, ktorá mohla zaniknúť iba v tých prípadoch, keď to odôvodňoval verejný záujem. PELIKÁNOVÁ, Právní úprava, s. 436.

48 Na rozdiel od národných podnikov alebo komunálnych podnikov, ktorých štatúty sa po vydaní základnej dekrétnej a zákonnej úpravy stali súčasťou vládnych nariadení, štatút pre prevádzkovanie zahraničného obchodu s veľkou pravdepodobnosťou nebol, aspoň v počiatočnom období, verejne dostupný. Proces tvorby štatútu, jeho dočasnú verziu z júla 1952, ako i finálnu verziu z januára 1953 sme našli v Okresnom archíve Most – Velebudice, fond Skloexport, československá akciová spoločnosť pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou. SOkA Most – Velebudice, f. Skloexport, československá akciová spoločnosť pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou, k. 1, č. j. 2, Hromadné oznámení Ministerstva zahraničního obchodu všem podnikům pro zahraniční obchod – definitivní statut PZO z 23. prosince 1952.

49 Otázka vlastníckeho práva k majetku, s ktorými akciové spoločnosti hospodárili, a teda či išlo aj v prípade akciových spoločností o tzv. operatívnu správu národného majetku alebo majetok, s ktorými hospodárili bol v ich vlastníctve, sa začiatkom 50. rokov stala v odbornej spisbe predmetom zaujímavej diskusie. K tomu pozri KNAPP, *Vlastnictví v lidové demokracii*. Praha

Medzi orgány spoločnosti patrilo predstavenstvo, valné zhromaždenie a dozorná rada, ku ktorým sa v súlade so zásadou jedného zodpovedného vedúceho pridal ústredný riaditeľ. Spoločnosti svoju činnosť organizovali v súlade s plánom zahraničného obchodu.⁵⁰ Plán mal, vzhľadom na to, že na rozdiel od vnútorného hospodárstva výsadné spoločnosti prichádzali do styku i so zahraničnými „kapitalistickými“ subjektmi, špecifickú povahu. Tá sa odvíjala od samotného uzatvárania obchodov, ktoré sa spravovalo inými zásadami než obchodovanie s krajinami RVHP.⁵¹

Medzi prvé výsadné spoločnosti zahraničného obchodu, ktoré vznikli vyhláškami z júla 1948, patrili Chemapol, ktorý sa venoval dovozu a vývozu chemických výrobkov a surovín,⁵² Československá akciová spoločnosť pre vývoz skla,⁵³ Československá keramika,⁵⁴ Oleaspol, ktorý sa zaoberal dovozom a vývozom olejnatých surovín,⁵⁵ Centrotex, venujúci sa dovozu a vývozu čs. textilného a odevného priemyslu⁵⁶ a Československá spoločnosť pre vývoz chmeľu

1952, s. 326-330; REITZER; TROJAN a KOHN, Dvě poznámky, s. 386-389.

- 50 Jeho návrh zostavovalo ministerstvo zahraničného obchodu na základe údajov, ktoré boli vypracované Štátnym plánovacím úradom a schválené vládou, a to za pomoci informácií od jednotlivých podnikov. Návrh bol spolu s návrhom päťročného hospodárskeho plánu, ktorý vypracúval Štátny plánovací úrad, zaslaný na schválenie vláde. Po schválení päťročného hospodárskeho plánu ministerstvo rozpisalo plán zahraničného obchodu na jednotlivé podniky. Na základe tohto rozpisu podniky zostavili obchodno-finančný plán podniku, schvaľovaný ministrom, ktorý sa následne rozpisoval pre jednotlivé menšie organizačné súčasti podniku. Súčasťou tohto plánu bol plán obchodnej činnosti, devízový plán, dopravný plán, finančný plán, plán práce, plán investičnej výstavby a plán materiálno-technického zásobovania, plán maloobchodného obratu a závodnej dopravy. Celoročný obchodno-finančný plán bol konkretizovaný štvrťročnými operatívnymi plánmi, členenými na mesačné obdobia, ktoré boli taktiež schvaľované ministerstvom a v podnikoch rozpisované na jednotlivé pracoviská. SOKA Most – Velebudice, f. Skloexport, československá akciová společnost pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou, k. 1, č. j. 3, Statut podniků pro provozování zahraničního obchodu z 1. ledna 1953.
- 51 K tomu pozri napríklad NYKRYN; HEŘMAN a ŠTĚPÁN, Organizace a technika, s. 26.
- 52 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2050/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Chemapol, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz chemických výrobkov a surovín“ z 31. júla 1948.
- 53 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2051/1948 Ú. l. o zriadení „Československej akciovej spoločnosti pre vývoz skla“ z 31. júla 1948.
- 54 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2052/1948 Ú. l. o zriadení Československej keramiky, vývoznjej a dovoznjej akciovej spoločnosti, Praha z 31. júla 1948.
- 55 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2053/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Oleaspol, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz olejnatých surovín“ z 31. júla 1948. Spoločnosť existovala až do roku 1951, keď došlo k jej zrušeniu.
- 56 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2054/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Centrotex, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz čs. textilného a odevného priemyslu“ z 31. júla 1948.

so sídlom v Žatci.⁵⁷ V októbri 1948 boli vydané vyhlášky, ktorými vznikla spoločnosť Papco, zaoberajúca sa dovozom a vývozom výrobkov papierenského priemyslu,⁵⁸ Československá celulóza so sídlom v Bratislave⁵⁹ a Československá akciová spoločnosť pre medzinárodné zasielateľstvo.⁶⁰

Nasledujúci mesiac bola vydaná vyhláška, ktorou vznikla spoločnosť Exico so sídlom v Zlíne. Tá sa venovala dovozu a vývozu kožených a gumových výrobkov a surovín.⁶¹ Vyhláškami z decembra 1948 vznikla spoločnosť Metalimex, zaoberajúca sa dovozom a vývozom rúd, kovov a pomocných hmôt,⁶² spoločnosť Poldi so sídlom v Kladne, venujúca sa dovozu a vývozu ušľachtilej ocele a výrobkov z nej,⁶³ spoločnosť Koospol, ktorá sa zaoberala dovozom a vývozom poľnohospodárskych výrobkov a potrieb,⁶⁴ spoločnosť Centrokomisia, ktorá sa venovala dovozu a vývozu potravín,⁶⁵ spoločnosť Koh-i-noor, L. & C. Hardtmuth so sídlom v Českých Budějoviciach, zaoberajúca sa vývozom a dovozom školských a kancelárskych potrieb,⁶⁶ spoločnosť Cukrex, ktorá obchodovala s cukrom,⁶⁷ spoločnosť Koh-i-noor, venujúca sa vývozu a dovozu výstrojného

57 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2055/1948 Ú. l. o zriadení „Československej spoločnosti pre vývoz chmeľu, akciová spoločnosť“ z 31. júla 1948.

58 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2469/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Papco“, československá akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz výrobkov papierenského priemyslu z 15. októbra 1948.

59 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2470/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti Československá celulóza, vývozná účastinná spoločnosť z 15. októbra 1948.

60 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2471/1948 Ú. l. o zriadení „Československej akciovej spoločnosti pre medzinárodné zasielateľstvo“ z 15. októbra 1948.

61 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2949/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Exico“, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz kožených a gumových výrobkov a surovín z 13. novembra 1948.

62 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3132/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Metalimex, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz rúd, kovov a pomocných hmôt“ z 3. decembra 1948.

63 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3133/1948 Ú. l. o zriadení „Poldi, akciovej spoločnosti“ k dovozu a vývozu ušľachtilej ocele a výrobkov z nej z 3. decembra 1948.

64 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3134/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Koospol, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz poľnohospodárskych výrobkov a potrieb“ z 3. decembra 1948.

65 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3135/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Centrokomisia, československá akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz potravín“ z 3. decembra 1948.

66 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3136/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Koh-i-noor, L. & C. Hardtmuth, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz školských a kancelárskych potrieb“ z 3. decembra 1948.

67 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3230/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Cukrex, akciová spoločnosť pre obchod s cukrom“ z 10. decembra 1948.

a drobného spotrebného tovaru,⁶⁸ spoločnosť Kovo, ktorá obchodovala s kovovými a strojárenskými výrobkami a surovinami,⁶⁹ Československé sladovne so sídlom v Olomouci⁷⁰ a spoločnosť Ligna, venujúca sa vývozu a dovozu dreva a výrobkov drevospracujúceho priemyslu.⁷¹

Nasledujúci rok došlo k vzniku spoločnosti Technospol, ktorá sa zaoberala sprostredkovaním vedecko-technickej pomoci,⁷² spoločnosti Investa, zaoberajúcej sa dovozom a vývozom výrobkov ťažkého strojárstva⁷³ a spoločnosti Motokov, ktorá sa venovala dovozu a vývozu vozidiel a výrobkov ľahkého kovopriemyslu.⁷⁴ Roku 1952 vznikla spoločnosť Jablonex so sídlom v Jablonci nad Nisou,⁷⁵ venujúca sa vývozu jabloneckého tovaru, ako i spoločnosť Čechofracht, ktorá sa zaoberala námornou dopravou.⁷⁶

Okrem spoločností, ktoré mali formu akciovej spoločnosti, bolo za výhradných dovozcov a vývozcov určitých druhov tovaru v roku 1948 – 1949 ustanovených i niekoľko národných podnikov, ktoré oblasť zahraničného obchodu prevádzkovali prostredníctvom špeciálnych odborov pre zahraničný obchod. Vyhláškou z novembra 1948 bol k prevádzke zahraničného obchodu ustanove-

68 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3231/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Koh-i-noor, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz výstrojného a drobného spotrebného tovaru“ z 10. decembra 1948.

69 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3271/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Kovo“, akciová spoločnosť pre obchod s kovovými a strojárenskými výrobkami a surovinami z 20. decembra 1948.

70 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3272/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Československé sladovne, akciová spoločnosť“ z 20. decembra 1948.

71 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3478/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Ligna, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz dreva a výrobkov drevospracujúceho priemyslu“ z 28. decembra 1948.

72 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 415/1950 Ú. l. o zriadení „Technospolu, akciovej spoločnosti pre sprostredkovanie vedecko-technickej pomoci“ v Prahe z 27. júna 1950.

73 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 590/1950 Ú. l. o zriadení spoločnosti Investa, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz výrobkov ťažkého strojárstva z 29. septembra 1950.

74 § 1, ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 591/1950 Ú. l. o zriadení spoločnosti Motokov, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz vozidiel a výrobkov ľahkého kovopriemyslu z 29. septembra 1950.

75 § 1 ods. 1, opatrenie ministra zahraničného obchodu o zriadení spoločnosti Jablonex, československej akciovej spoločnosti pre vývoz jabloneckého tovaru v Jablonci nad Nisou z 29. decembra 1951.

76 § 1 ods. 1, opatrenie ministra zahraničného obchodu o zriadení spoločnosti Čechofracht, čs. akciovej spoločnosti pre námornú dopravu, ako i o zmene vyhlášky o zriadení Československej akciovej spoločnosti pre medzinárodné zasielateľstvo z 12. marca 1952.

ný národný podnik Slovenské magnezitové závody,⁷⁷ nasledujúci mesiac došlo k vydaniu vyhlášky, ktorou bol určený národný podnik Československé bane⁷⁸ a Československý tabakový monopol,⁷⁹ v marci 1949 k vydaniu vyhlášky, ktorou bol určený národný podnik Gramofónové závody a štátny podnik Československý štátny film,⁸⁰ venujúce sa vývozu a dovozu niektorých kultúrnych statkov a vyhláška z októbra 1949 k prevádzke zahraničného obchodu určovala závod národného podniku Obchodné domy, Antikva. Ten sa zaoberal vývozom a dovozom starožitností a niektorých výtvarných diel.⁸¹ Zaujímavými prípadmi boli spoločnosti Orbis a Darex, ktoré boli v roku 1949 určené k vývozu a dovozu niektorých kultúrnych statkov⁸² a k priamemu a nepriamemu vývozu niektorých druhov tovaru ako obchodné akciové spoločnosti.⁸³ Oprávnenie Darexu bolo ministrom zahraničného obchodu odňaté v júni 1953.⁸⁴

Aktivita väčšiny národných podnikov v oblasti zahraničného obchodu nemala dlhé trvanie a bola aktuálna len do roku 1950 – 1951, keď ich úlohy prevzali iné výsadné spoločnosti s formou akciovej spoločnosti. V roku 1950 došlo k zániku oprávnenia národného podniku Československé bane, ktorého novým

77 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2956/1948 Ú. l. o ustanovení Slovenských magnezitových závodov, národného podniku v Bratislave, k výhradnému prevádzkovaní vývozu a dovozu magnezitu z 13. novembra 1948.

78 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3270/1948 Ú. l. o určení Československých baní, národného podniku v Prahe, k výhradnému prevádzkovaní vývozu a dovozu pevných palív, tuhy a niektorých banských výrobkov z 20. decembra 1948.

79 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3403/1948 Ú. l. o určení Československého tabakového monopolu v Prahe k výhradnej prevádzke vývozu a dovozu tabaku a tabakových výrobkov z 27. decembra 1948.

80 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 447/1949 Ú. l. o určení Orbisu, tlačiarrenskej, nakladateľskej a novinárskej akciovej spoločnosti v Prahe, Gramofónových závodov, národného podniku v Prahe a Československého štátneho filmu, štátneho podniku v Prahe, k výhradnému prevádzkovaní vývozu a dovozu niektorých kultúrnych statkov z 28. marca 1949.

81 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 1041/1949 Ú. l. o určení závodu Antikva, národného podniku Obchodné domy v Prahe, k výhradnému prevádzkovaní vývozu a dovozu starožitností a niektorých výtvarných diel z 8. októbra 1949.

82 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 447/1949 Ú. l. o určení Orbisu, tlačiarrenskej, nakladateľskej a novinárskej akciovej spoločnosti v Prahe, Gramofónových závodov, národného podniku v Prahe a Československého štátneho filmu, štátneho podniku v Prahe, k výhradnému prevádzkovaní vývozu a dovozu niektorých kultúrnych statkov z 28. marca 1949.

83 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 1042/1949 Ú. l. o určení Darexu, obchodnej akciovej spoločnosti v Prahe, k výhradnému obstarávaniu priameho a nepriameho vývozu niektorých druhov tovaru z 8. októbra 1949.

84 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 208/1953 Ú. l. o odňatí výhradného oprávnenia Darexu, obchodnej akciovej spoločnosti v Prahe, k obstarávaniu priameho a nepriameho vývozu niektorých druhov tovaru z 25. júna 1953.

nositeľom sa stal národný podnik Banská predajňa.⁸⁵ Oprávnenie platilo až do roku 1951, keď ho prevzala spoločnosť Metalimex.⁸⁶ Roku 1951 došlo k zániku oprávnenia pre národný podnik Československý tabakový monopol, ktoré prevzala spoločnosť Koospol,⁸⁷ ako aj k zániku oprávnenia pre národný podnik Slovenské magnezitové závody, ktorý v tejto oblasti nahradila spoločnosť Československá keramika.⁸⁸ Nasledujúci rok bola zriadená spoločnosť Artia, ktorá sa stala nositeľom výsadného oprávnenia k vývozu a dovozu kultúrnych statkov, ktoré v predchádzajúcom období zabezpečovala spoločnosť Orbis, národný podnik Gramofónové závody, štátny podnik Československý štátny film, ako i závod národného podniku Obchodné domy, Antikva.⁸⁹

Už v období vzniku prvých výsadných spoločností, ktorých sídlo, nepočítajúc Československú spoločnosť pre vývoz chmeľu, bola Praha, sa aktuálnou stala otázka hospodárskej decentralizácie, ako i slovenské zastúpenie na zahraničnom obchode. Riešením mal byť vznik pobočných závodov alebo detašovanie niektorých odborov, resp. oddelení do miesta výroby. Niektoré spoločnosti mali mať svoje sídlo na Slovensku.⁹⁰ Už v októbri 1948 došlo k zriadeniu spoločnosti Československá celulóza so sídlom v Bratislave a nasledujúci mesiac k ustanoveniu národného podniku Slovenské magnezitové závody so sídlom v Bratislave. V novembri 1948 došlo popri zriadení spoločnosti Exico,⁹¹ k zriadeniu jej vedľajšieho závodu v Bratislave a nasledujúci mesiac sa k nemu pridali bratislavské vedľajšie závody novozriadených spoločností Metalimex, Koospol,

85 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 285/1950 Ú. l. o určení Banskej predajne, národného podniku v Prahe, k výhradnému prevádzkovaniu pevných uhoľných palív, tuhy a niektorých banských výrobkov z 30. marca 1950.

86 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 96/1951 Ú. l. II o zrušení výhradného oprávnenia k vývozu a dovozu pevných uhoľných palív, tuhy a niektorých banských výrobkov Banskej predajne, národného podniku v Prahe, a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Metalimex, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz rúd, kovov a pomocných hmôt v Prahe z 23. júla 1951.

87 § 3, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 520/1950 Ú. l. o vyhradení dovozu a vývozu tabaku a tabakových výrobkov spoločnosti Koospol z 10. augusta 1950.

88 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 81/1951 Ú. l. II o zrušení výhradného oprávnenia k vývozu a dovozu magnezitu Slovenských magnezitových závodov, národného podniku v Bratislave, o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Československá keramika, vývozná a dovozná akciová spoločnosť v Prahe zo 7. júna 1951.

89 § 1 ods. 1 a § 3, opatrenie ministra zahraničného obchodu o zriadení spoločnosti „Artia, čs. akciovej spoločnosti pre vývoz a dovoz kultúrnych statkov v Prahe“ z 22. decembra 1952.

90 SOUČKOVÁ. Prvé spoločnosti pro zahraniční obchod. In *Zahraniční obchod*, 1948, roč. 3, č. 16-17, s. 450.

91 § 2 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2949/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Exico“, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz kožených a gumových výrobkov a surovín z 13. novembra 1948.

Kovo a Ligna⁹² a vedľajší závod spoločnosti Chemapol.⁹³ Vznik troch vedľajších závodov v Prahe, Brne a Bratislave predpokladala i vyhláška, ktorou došlo k zriadeniu Československej akciovej spoločnosti pre medzinárodné zasielateľstvo.⁹⁴ Na rozdiel od výsadných spoločností, ktoré mali sídlo na území českých krajín a spadali pod Živnostenskú banku, tie „slovenské“ boli financované a kontrolované Slovenskou Tatrabankou, ktorá vznikla na jar 1948 v dôsledku zlúčenia všetkých slovenských komerčných bánk do jedného finančného ústavu. Po jej zániku prešli právomoci výsadných spoločností so sídlom na Slovensku na výsadné spoločnosti so sídlom v Prahe.⁹⁵

- 92 § 2 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3132/1948 Ú. 1. o zriadení spoločnosti „Metaliimex, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz rúd, kovov a pomocných hmôt“ z 3. decembra 1948; § 2 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3134/1948 Ú. 1. o zriadení spoločnosti „Koospol, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz poľnohospodárskych výrobkov a potrieb“ z 3. decembra 1948; § 2 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3271/1948 Ú. 1. o zriadení spoločnosti „Kovo“, akciová spoločnosť pre obchod s kovorobnými a strojárskymi výrobkami a surovinami z 20. decembra 1948; § 2 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3478/1948 Ú. 1. o zriadení spoločnosti „Ligna, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz dreva a výrobkov drevospracujúceho priemyslu“ z 28. decembra 1948.
- 93 § 2 písm. a), vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3480/1948 Ú. 1. o druhom rozšírení druhov tovaru z odboru chemického, vyhradených pri dovoze a vývoze spoločnosti Chemapol a o zriadení vedľajšieho závodu tejto spoločnosti v Bratislave z 29. decembra 1948.
- 94 § 4, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2471/1948 Ú. 1. o zriadení „Československej akciovej spoločnosti pre medzinárodné zasielateľstvo“ z 15. októbra 1948.
- 95 Pozri HALLON, Prakticky trhové spoločnosti; § 1 – 2, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 101/1951 Ú. 1. o zmenách vo výhradnom oprávnení výsadnej spoločnosti Chemapol v súvislosti so zrušením jej vedľajšieho závodu v Bratislave z 28. februára 1951; § 1 – 2, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 79/1951 Ú. 1. II o zmenách vo výhradnom oprávnení výsadnej spoločnosti Exico v súvislosti so zrušením jej vedľajšieho závodu v Bratislave z 7. júna 1951; § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 81/1951 Ú. 1. II o zrušení výhradného oprávnenia k vývozu a dovozu magnezitu Slovenských magnezitových závodov, národného podniku v Bratislave, o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Československá keramika, vývozná a dovozná akciová spoločnosť v Prahe zo 7. júna 1951; § 2 – 3, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 82/1951 Ú. 1. II o ďalšom rozšírení druhov tovaru, vyhradených pri vývoze a dovoze spoločnosti Metalimex a o zrušení jej vedľajšieho závodu v Bratislave zo 7. júna 1951; § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 83/1951 Ú. 1. II o zrušení spoločnosti Československá celulóza, vývoznej akciovej spoločnosti, a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Papco, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz výrobkov papierenského priemyslu zo 7. júna 1951; § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 102/1951 Ú. 1. II o zmenách vo výhradnom oprávnení výsadnej spoločnosti Ligna v súvislosti so zrušením jej vedľajšieho závodu v Bratislave z 21. augusta 1951; § 3, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 103/1951 Ú. 1. II o zrušení spoločnosti Chmeľ a slad, československej spoločnosti pre vývoz sladu a chmeľu, akciovej spoločnosti, spoločnosti Oleaspol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz olejnatých surovín, vedľajšieho závodu spoločnosti KOOSPOL v Bratislave a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Koospol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz poľnohospodárskych výrobkov a potrieb z 21. augusta 1953.

V rokoch 1948 – 1953 došlo prostredníctvom ďalších vyhlášok k rozšíreniu druhov tovaru, s ktorými boli výsadné spoločnosti oprávnené obchodovať. Vyhláškami došlo i k určitým modifikáciám spoločností, napríklad k zmenám ich názvu alebo k samotnému zrušeniu spoločností a prevzatiu ich práv a záväzkov inými. Už v roku 1949 napríklad došlo k zrušeniu spoločnosti Koh-i-noor, L. & C. Hardtmuth, ktorej práva a záväzky prešli na spoločnosť Ligna.⁹⁶ Nasledujúci rok došlo k zrušeniu spoločnosti Československá spoločnosť pre vývoz chmeľu. Jej práva a záväzky prešli na spoločnosť Československé sladovne. Tá pod zmeneným názvom Chmeľ a slad, československá spoločnosť pre vývoz sladu a chmeľu,⁹⁷ existovala do roku 1951, keď došlo k jej zrušeniu rovnako ako v prípade spoločnosti Oleaspol, pričom ich práva a záväzky prevzala spoločnosť Koospol.⁹⁸ Roku 1951 došlo aj k zrušeniu spoločnosti Československá celulóza, ktorej práva a záväzky prešli na spoločnosť Papco,⁹⁹ Cukrex, ktorej práva a záväzky prešli na Centrokomisiu¹⁰⁰ a Poldi, ktorej práva a záväzky prešli na spoločnosť Ferromet.¹⁰¹ Roku 1953 bola zrušená spoločnosť Technospol, pričom jej práva a záväzky prešli na podnik Technoexport.¹⁰²

96 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 816/1949 Ú. I. o zrušení spoločnosti Koh-i-noor, L. & C. Hardtmuth, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz školských a kancelárskych potrieb, o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Ligna, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz dreva a výrobkov drevospracujúceho priemyslu, ako i ďalších druhoch tovaru vyhradeného pri vývoze a dovoze tejto spoločnosti z 24. mája 1949.

97 § 1 – 2, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 194/1950 Ú. I. o zrušení spoločnosti Československá spoločnosť pre vývoz chmeľu, akciová spoločnosť a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Československé sladovne, akciová spoločnosť z 13. marca 1950.

98 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 103/1951 Ú. I. o zrušení spoločnosti Chmeľ a slad, československej spoločnosti pre vývoz sladu a chmeľu, akciovej spoločnosti, spoločnosti Oleaspol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz olejnatých surovín, vedľajšieho závodu spoločnosti Koospol v Bratislave a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti KOOSPOL, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz poľnohospodárskych výrobkov a potrieb z 21. augusta 1953.

99 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 83/1951 Ú. I. II o zrušení spoločnosti Československá celulóza, vývoznej akciovej spoločnosti, a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Papco, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz výrobkov papierenského priemyslu zo 7. júna 1951.

100 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 101/1951 Ú. I. II o zrušení spoločnosti Cukrex, akciovej spoločnosti pre obchod s cukrom a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Centrokomisía, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz potravín z 21. augusta 1951.

101 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 80/1951 Ú. I. II o zrušení spoločnosti Poldi, akciovej spoločnosti, a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Ferromet, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz chemických výrobkov zo 7. júna 1951.

102 § 1 a § 2 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 314/1953 Ú. I. o zrušení spoločnosti Technospol, akciovej spoločnosti pre sprostredkovanie vedecko-technickej pomoci v Prahe z 18. septembra 1953.

Záver

V septembri 1953¹⁰³ došlo v rámci reorganizácie zahraničného obchodu¹⁰⁴ k premene výsadných spoločností zahraničného obchodu na tzv. podniky pre zahraničný obchod. Obdobne ako v prípade vzniku výsadných spoločností zahraničného obchodu, udialo sa tak prostredníctvom vyhlášok ministra zahraničného obchodu, za účinnosti stále aktuálneho zákona o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva z roku 1948. K premene došlo bez likvidácie a všetky práva a záväzky výsadných spoločností zahraničného obchodu prešli na podniky pre zahraničný obchod.¹⁰⁵ Nepočítajúc zmienenu zákonnú úpravu a vyhlášky, prameňom, ktorý po septembri 1953 upravoval základné fungovanie podnikov zahraničného obchodu, bol štatút podnikov pre prevádzkovanie zahraničného obchodu.¹⁰⁶

Vyhlášky ministra zahraničného obchodu boli pri vymedzení podnikov zahraničného obchodu, vzhľadom na to, že neobsahovali obdobne ako pri akciových spoločnostiach stanovy, pomerne strohé. Podniky zahraničného obchodu boli samostatnými právnickými osobami, ako i samostatnými hospodárskymi organizáciami, hospodáriacimi podľa chozraščotu,¹⁰⁷ ktoré za svoje záväzky zodpovedali svojim majetkom.¹⁰⁸ Na čele podniku zahraničného obchodu, ktorý podnik zastupoval navonok a bol oprávnený ku všetkým opatreniam a rozhodnutiam v správe podniku, stál ústredný riaditeľ, menovaný ministrom zahraničného

103 V odbornej spisbe možno nájsť názory, podľa ktorých vznik podnikov zahraničného obchodu možno datovať už v skoršom období, a síce v roku 1952. Pozri napríklad BALHAR, *Zahraničný obchod*, s. 124; HRONSKÝ a BALHAR, *Zahraničný obchod*, s. 65; MELICHER a PROCHÁZKA, *Plánovité riadenie zahraničného obchodu ČSSR*. Bratislava 1986, s. 55.

104 FOJTÍKOVÁ, *Zahraničně obchodní politika ČR: historie a současnost (1945–1989)*. Praha 2009, s. 50.

105 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 301/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Skloexport, československej akciovej spoločnosti pre vývoz skla, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.

106 V období prijatia štatútu oblasť zahraničného obchodu prevádzkovali ešte výsadné spoločnosti. Podľa organizačnej smernice, ktorá informovala o čiastočnej zmene obchodného mena v dôsledku premeny výsadnej spoločnosti na podnik zahraničného obchodu v októbri 1953, základným predpisom, ktorý mal upravovať organizáciu novozriadených podnikov zahraničného obchodu, bol i naďalej štatút podnikov pre prevádzkovanie zahraničného obchodu. SOkA Most – Velebudice: f. Skloexport, československá akciová spoločnosť pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou, k. 2, č. j. 13, Organisační směrnice č. 238.

107 Bližšie ku chozraščotu pozri napríklad LONDÁK. K problematike socialistického podnikového hospodárenia a k začiatkom chozraščotu v Československu. In *Historický časopis*, 1989, roč. 37, č. 4, s. 558–571.

108 § 4, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 301/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Skloexport, československej akciovej spoločnosti pre vývoz skla, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.

obchodu, ktorému bol zodpovedný.¹⁰⁹ V ďalšom období mali zahraničný obchod prevádzkovať podniky pre zahraničný obchod Metalimex,¹¹⁰ Jablonex,¹¹¹ Centrotex,¹¹² Chemapol,¹¹³ Československá keramika,¹¹⁴ Artia,¹¹⁵ Skloexport,¹¹⁶ Ligna,¹¹⁷ Koospol,¹¹⁸ Ferromet,¹¹⁹ Pragoexport,¹²⁰ Centrokomisia,¹²¹ Kovo,¹²² Moto-

-
- 109 § 5, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 301/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Skloexport, československej akciovej spoločnosti pre vývoz skla, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 110 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 295/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Metalimex, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz rúd, kovov a pomocných hmôt na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 111 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 296/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Jablonex, československej akciovej spoločnosti pre vývoz jabloneckého tovaru, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 112 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 297/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Centrotex, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz textilného a koženého tovaru, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 113 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 298/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Chemapol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz chemických výrobkov a surovín, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 114 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 299/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Československá keramika, vývoznjej a dovoznjej akciovej spoločnosti, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 115 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 300/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Artia, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz kultúrnych statkov, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 116 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 301/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Skloexport, československej akciovej spoločnosti pre vývoz skla, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 117 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 302/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Ligna, akciovej spoločnosti pre vývoz a dovoz dreva a výrobkov drevospracujúceho a papierenského priemyslu, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 118 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 303/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Koospol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz poľnohospodárskych výrobkov a potrieb, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 119 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 304/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Ferromet, akciovej spoločnosti pre vývoz a dovoz hutníckych výrobkov, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 120 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 305/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Koh-i-noor, akciovej spoločnosti pre vývoz a dovoz výstrojného a drobného spotrebného tovaru, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 121 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 306/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Centrokomisia, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz potravín, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- 122 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 307/1953 Ú. 1. o premene spoločnosti Kovo, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz výrobkov presného strojárstva, na podnik

kov,¹²³ Čechofracht¹²⁴ a Metrans.¹²⁵ Nepočítajúc podniky, ktoré vznikli premenou z výsadných spoločností, v tomto období zároveň došlo i k zriadeniu nových podnikov zahraničného obchodu, Technoexport,¹²⁶ Stroexport¹²⁷ a Strojimport.¹²⁸ Tie v nasledujúcom období nasledovali ďalšie novozriadené podniky zahraničného obchodu.

Podniky zahraničného obchodu boli kľúčovými reprezentantmi zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva až do pádu komunistického režimu v novembri 1989. I keď ich význam v rámci hospodárskeho a politického vývoja pofebruárového obdobia je nespochybniteľný, na základe v súčasnosti dostupných prameňov nevieme odpovedať na viaceré, často základné, otázky súvisiace s ich formovaním, ako i počiatočným vývojom. Problematickou je nielen absencia právnej úpravy, ktorá by podrobnejšie upravovala postavenie podnikov zahraničného obchodu,¹²⁹ ale predovšetkým už v úvode zmienený súčasný stav spracovania archívnych fondov. Štúdia tak predstavuje základný materiál pre ďalšie štúdium vývoja zahraničného obchodu a v širšom meradle Československa v rokoch 1948 – 1989.

O autorovi/About the author:

Mgr. Lenka Martincová, PhD.

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky

Právnická fakulta UK v Bratislave

pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.

123 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 308/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Motokov, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz vozidiel a výrobkov ľahkého kovopriemyslu, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.

124 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 309/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Čechofracht, československej akciovej spoločnosti pre námornú dopravu, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.

125 § 1 ods. 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 310/1953 Ú. l. o premene Československej akciovej spoločnosti pre medzinárodné zasielateľstvo na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.

126 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 311/1953 Ú. l. o zriadení Technoexportu, podniku zahraničného obchodu pre vývoz priemyselných celkov z 18. septembra 1953.

127 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 312/1953 Ú. l. o zriadení Strojexportu, podniku zahraničného obchodu pre vývoz strojov a strojného zariadenia z 18. septembra 1953.

128 § 1, vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 313/1953 Ú. l. o zriadení Strojimportu, podniku zahraničného obchodu pre dovoz strojov a priemyselných zariadení z 18. septembra 1953.

129 Odhliadnuc od zákona o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva z roku 1948 a zákona č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákonník medzinárodného obchodu), prvú zákonnú úpravu, ktorá by komplexnejšie upravovala organizáciu a fungovanie podnikov zahraničného obchodu, priniesol až zákon č. 42/1980 Zb. o hospodárskych stykoch so zahraničím. KÖSZEGRY. Podnik zahraničného obchodu. In *Historia et theoria iuris*, 2020, roč. 12, č. 1, s. 39 a 44.

Šafárikovo nám. č. 6, 810 00 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: lenka.martincova@uniba.sk
<https://orcid.org/0009-0008-8442-2839>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

- Dôvodová správa k zákonu č. 119/1948 Zb. o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva. In *Poslaněcká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1169_02.htm>
- Dôvodová správa k zákonu č. 243/1949 Zb. o účastinných společnostech. In *Poslaněcká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1948ns/tisky/t0363_00.htm>
- Oběžníky pro výsadní společnosti a podniky pro zahraniční obchod, zřízené nebo určené podle zákona čís. 119/48 Sb.* Praha: Mladá fronta, 1948.
- Opatrenie ministra zahraničného obchodu o zriadení spoločnosti „Artia, čs. akciovej spoločnosti pre vývoz a dovoz kultúrnych statkov v Prahe“ z 22. decembra 1952. Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 816/1949 Ú. l. o zrušení spoločnosti Koh-i-noor, L. & C. Hardtmuth, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz školských a kancelárskych potrieb, o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Ligna, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz dreva a výrobkov drevospracujúceho priemyslu, ako i ďalších druhoch tovaru vyhradeného pri vývoze a dovoze tejto spoločnosti z 24. mája 1949.
- Opatrenie ministra zahraničného obchodu o zriadení spoločnosti Jablonex, československej akciovej spoločnosti pre vývoz jabloneckého tovaru v Jablonci nad Nisou z 29. decembra 1951
- Opatrenie ministra zahraničného obchodu o zriadení spoločnosti Čechofracht, čs. akciovej spoločnosti pre námornú dopravu, ako i o zmene vyhlášky o zriadení Československej akciovej spoločnosti pre medzinárodné zasielateľstvo z 12. marca 1952.
- Státní okresní archiv Most – Velebudice, fond Skloexport, československá akciová společnost pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou, kartón 5, číslo jednotky 67, Záznam o konferenci konané dne 9. února 1950 na ministerstvu zahr. obchodu; k. 5, č. j. 68, Zápis o poradě, konané dne 16. února 1950 na ministerstvu zahr. obchodu; k. 1, č. j. 2, Hromadné oznámení Ministerstva zahraničního obchodu všem podnikům pro zahraniční obchod – definitivní statut PZO z 23. prosince 1952; k. 1, č. j. 3, Statut podniků pro provozování zahraničního obchodu z 1. ledna 1953; k. 2, č. j. 13, Organizační směrnice č. 238.
- Státní okresní archiv Olomouc, fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc (1792) 1850 – 1948 (1950), kartón 1456, číslo jednotky 12303, Ústředna čs. obchodních a živnostenských komor v Praze všem obchodním a živnostenským komorám – Znárodnění zahraničního obchodu z 20. března 1948; Ústředna čs. obchodních a živnostenských komor v Praze všem obchodním a živnostenským komorám – reorganizace zahraničního obchodu z 23. dubna 1948.
- Ústavný zákon č. 150/1948 Zb. Ústava Československej republiky.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2050/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Chemapol, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz chemických výrobkov a surovín“ z 31. júla 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2051/1948 Ú. l. o zriadení „Československej akciovej spoločnosti pre vývoz skla“ z 31. júla 1948.

- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2052/1948 Ú. l. o zriadení Československej keramiky, vývoznjej a dovoznjej akciovej spoločnosti, Praha z 31. júla 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2053/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Oleaspol, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz olejnatých surovín“ z 31. júla 1948. Spoločnosť existovala až do roku 1951, keď došlo k jej zrušeniu.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2054/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Centrotex, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz čs. textilného a odevného priemyslu“ z 31. júla 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2055/1948 Ú. l. o zriadení „Československej spoločnosti pre vývoz chmeľu, akciová spoločnosť“ z 31. júla 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2469/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Papco“, československá akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz výrobkov papierenského priemyslu z 15. októbra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2470/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti Československá celulóza, vývozná účastinná spoločnosť z 15. októbra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2471/1948 Ú. l. o zriadení „Československej akciovej spoločnosti pre medzinárodné zasielateľstvo“ z 15. októbra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2949/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Exico“, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz kožených a gumových výrobkov a surovín z 13. novembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 2956/1948 Ú. l. o ustanovení Slovenských magnezitových závodov, národného podniku v Bratislave, k výhradnému prevádzkovaniu vývozu a dovozu magnézitu z 13. novembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3132/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Metalimex, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz rúd, kovov a pomocných hmôt“ z 3. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3133/1948 Ú. l. o zriadení „Poldi, akciovej spoločnosti“ k dovozu a vývozu ušľachtilej ocele a výrobkov z nej z 3. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3134/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Koospol, akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz poľnohospodárskych výrobkov a potrieb“ z 3. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3135/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Centrokomisia, československá akciová spoločnosť pre dovoz a vývoz potravín“ z 3. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3136/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Koh-i-noor, L. & C. Hardtmuth, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz školských a kancelárskych potrieb“ z 3. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3230/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Cukrex, akciová spoločnosť pre obchod s cukrom“ z 10. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3231/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Koh-i-noor, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz výstrojného a drobného spotrebného tovaru“ z 10. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3270/1948 Ú. l. o určení Československých baní, národného podniku v Prahe, k výhradnému prevádzkovaniu vývozu a dovozu pevných palív, tuhy a niektorých banských výrobkov z 20. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3271/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Kovo“, akciová spoločnosť pre obchod s kovorobnými a strojárenskými výrobkami a surovinami z 20. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3272/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Československé sladovne, akciová spoločnosť“ z 20. decembra 1948.

- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3403/1948 Ú. l. o určení Československého tabakového monopolu v Prahe k výhradnej prevádzke vývozu a dovozu tabaku a tabakových výrobkov z 27. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3478/1948 Ú. l. o zriadení spoločnosti „Ligna, akciová spoločnosť pre vývoz a dovoz dreva a výrobkov drevospracujúceho priemyslu“ z 28. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 3480/1948 Ú. l. o druhom rozšírení druhov tovaru z dobrou chemického, vyhradených pri dovoze a vývoze spoločnosti Chemapol a o zriadení vedľajšieho závodu tejto spoločnosti v Bratislave z 29. decembra 1948.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 447/1949 Ú. l. o určení Orbisu, tlačiarenskej, nakladateľskej a novinárskej akciovej spoločnosti v Prahe, Gramofónových závodov, národného podniku v Prahe a Československého štátneho filmu, štátneho podniku v Prahe, k výhradnému prevádzkovaní vývozu a dovozu niektorých kultúrnych statkov z 28. marca 1949.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 1041/1949 Ú. l. o určení závodu Antikva, národného podniku Obchodné domy v Prahe, k výhradnému prevádzkovaní vývozu a dovozu starožitností a niektorých výtvarných diel z 8. októbra 1949.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 1042/1949 Ú. l. o určení Darexu, obchodnej akciovej spoločnosti v Prahe, k výhradnému obstarávaniu priameho a nepriameho vývozu niektorých druhov tovaru z 8. októbra 1949.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 194/1950 Ú. l. o zrušení spoločnosti Československá spoločnosť pre vývoz chmeľu, akciová spoločnosť a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Československé sladovne, akciová spoločnosť z 13. marca 1950.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 285/1950 Ú. l. o určení Banskej predajne, národného podniku v Prahe, k výhradnému prevádzkovaní pevných uhľových palív, tuhy a niektorých banských výrobkov z 30. marca 1950.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 415/1950 Ú. l. o zriadení „Technospolu, akciovej spoločnosti pre sprostredkovanie vedecko-technickej pomoci“ v Prahe z 27. júna 1950.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 520/1950 Ú. l. o vyhradení dovozu a vývozu tabaku a tabakových výrobkov spoločnosti Koospol z 10. augusta 1950.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 590/1950 Ú. l. o zriadení spoločnosti Investa, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz výrobkov ťažkého strojárstva z 29. septembra 1950.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 591/1950 Ú. l. o zriadení spoločnosti Motkov, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz vozidiel a výrobkov ľahkého kovopriemyslu z 29. septembra 1950.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 79/1951 Ú. l. II o zmenách vo výhradnom oprávnení výsadnej spoločnosti Exico v súvislosti so zrušením jej vedľajšieho závodu v Bratislave z 7. júna 1951.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 80/1951 Ú. l. II o zrušení spoločnosti Poldi, akciovej spoločnosti, a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Ferromet, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz chemických výrobkov zo 7. júna 1951.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 81/1951 Ú. l. II o zrušení výhradného oprávnenia k vývozu a dovozu magnezitu Slovenských magnezitových závodov, národného podniku v Bratislave, o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Československá keramika, vývozná a dovozná akciová spoločnosť v Prahe zo 7. júna 1951.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 82/1951 Ú. l. II o ďalšom rozšírení druhov tovaru, vyhradených pri vývoze a dovoze spoločnosti Metalimex a o zrušení jej vedľajšieho závodu v Bratislave zo 7. júna 1951.

- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 83/1951 Ú. I. II o zrušení spoločnosti Československá celulóza, vývoznejej akciovej spoločnosti, a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Papco, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz výrobkov papierenského priemyslu zo 7. júna 1951.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 96/1951 Ú. I. II o zrušení výhradného oprávnenia k vývozu a dovozu pevných uhoľných palív, tuhy a niektorých banských výrobkov Banskej predajne, národného podniku v Prahe, a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Metalimex, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz rúd, kovov a pomocných hmôt v Prahe z 23. júla 1951.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 101/1951 Ú. I. o zmenách vo výhradnom oprávnení výsadnej spoločnosti Chemapol v súvislosti so zrušením jej vedľajšieho závodu v Bratislave z 28. februára 1951.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 101/1951 Ú. I. II o zrušení spoločnosti Cukrex, akciovej spoločnosti pre obchod s cukrom a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Centrokomisia, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz potravín z 21. augusta 1951.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 102/1951 Ú. I. II o zmenách vo výhradnom oprávnení výsadnej spoločnosti Ligna v súvislosti so zrušením jej vedľajšieho závodu v Bratislave z 21. augusta 1951.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 103/1951 Ú. I. II o zrušení spoločnosti Chmeľ a slad, československej spoločnosti pre vývoz sladú a chmeľu, akciovej spoločnosti, spoločnosti Oleaspol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz olejnatých surovín, vedľajšieho závodu spoločnosti KOOSPOL v Bratislave a o zmene vyhlášky o zriadení spoločnosti Koospol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz poľnohospodárskych výrobkov a potrieb z 21. augusta 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 208/1953 Ú. I. o odňatí výhradného oprávnenia Darexu, obchodnej akciovej spoločnosti v Prahe, k obstarávaniu priameho a nepriameho vývozu niektorých druhov tovaru z 25. júna 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 295/1953 Ú. I. o premene spoločnosti Metalimex, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz rúd, kovov a pomocných hmôt na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 296/1953 Ú. I. o premene spoločnosti Jablonex, československej akciovej spoločnosti pre vývoz jabloneckého tovaru, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 297/1953 Ú. I. o premene spoločnosti Centrotex, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz textilného a koženého tovaru, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 298/1953 Ú. I. o premene spoločnosti Chemapol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz chemických výrobkov a surovín, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 299/1953 Ú. I. o premene spoločnosti Československá keramika, vývoznejej a dovoznejej akciovej spoločnosti, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 300/1953 Ú. I. o premene spoločnosti Artia, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz kultúrnych statkov, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 301/1953 Ú. I. o premene spoločnosti Skloexport, československej akciovej spoločnosti pre vývoz skla, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.

- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 302/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Ligna, akciovej spoločnosti pre vývoz a dovoz dreva a výrobkov drevospracujúceho a papierenského priemyslu, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 303/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Koospol, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz poľnohospodárskych výrobkov a potrieb, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 304/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Ferromet, akciovej spoločnosti pre vývoz a dovoz hutníckych výrobkov, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 305/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Koh-i-noor, akciovej spoločnosti pre vývoz a dovoz výstrojného a drobného spotrebného tovaru, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 306/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Centrokomisla, československej akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz potravín, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 307/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Kovo, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz výrobkov presného strojárstva, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 308/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Motokov, akciovej spoločnosti pre dovoz a vývoz vozidiel a výrobkov ľahkého kovopriemyslu, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 309/1953 Ú. l. o premene spoločnosti Čechofracht, československej akciovej spoločnosti pre námornú dopravu, na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 310/1953 Ú. l. o premene Československej akciovej spoločnosti pre medzinárodné zasielateľstvo na podnik pre zahraničný obchod z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 311/1953 Ú. l. o zriadení Technoexportu, podniku zahraničného obchodu pre vývoz priemyselných celkov z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 312/1953 Ú. l. o zriadení Strojexportu, podniku zahraničného obchodu pre vývoz strojov a strojného zariadenia z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 313/1953 Ú. l. o zriadení Strojimportu, podniku zahraničného obchodu pre dovoz strojov a priemyselného zariadenia z 18. septembra 1953.
- Vyhláška ministra zahraničného obchodu č. 314/1953 Ú. l. o zrušení spoločnosti Technospol, akciovej spoločnosti pre sprostredkovanie vedecko-technickej pomoci v Prahe z 18. septembra 1953.
- Zákon č. 119/1948 Zb. o štátnej organizácii zahraničného obchodu a medzinárodného zasielateľstva.
- Zákon č. 243/1949 Zb. o účastinných spoločnostiach.
- Zákon č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- BALHAR, Vítazoslav. *Zahraničný obchod: krátky kurz*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967.
- ČERNIANSKY, Viliam. *Ekonomika socialistického zahraničného obchodu*. Praha: Státní nakladatelství technické literatúry, Slovenské vydavateľstvo technickej literatúry, 1961.
- FALTUS, Jozef a KRAJNIAKOVÁ, Emília. *Hospodárske dejiny*. Bratislava: Vysoká škola ekonomická v Bratislave, 1992.

- FOJTÍKOVÁ, Lenka. *Zahraničně obchodní politika ČR: historie a současnost (1945–1989)*. Praha: C.H. Beck, 2009.
- GREGOR, Antonín. *Zahraniční obchod*. Praha: Kulturně-propagační oddělení sekretariátu ÚV KSČ, 1949.
- HRONSKÝ, Filip a BALHAR, Vítězoslav. *Zahraniční obchod*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatelstvo, 1959.
- KAPLAN, Karel. *Utváření generální linie výstavby socialismu v Československu*. Praha: Academia, 1966.
- KNAPP, Viktor. *Vlastnictví v lidové demokracii*. Praha: Orbis, 1952.
- KUKLÍK, Jan et al. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde, 2009.
- LAZAR, Ján et al. *Občianske právo hmotné*. Bratislava: Iuris Libri, 2014.
- MELICHER, Alojz a PROCHÁZKA, Michal. *Plánovité riadenie zahraničného obchodu ČSSR*. Bratislava: Alfa, 1986.
- NYKRYN, Jaroslav et al. *Obchodní operace v československém zahraničním obchodu*. Praha: Orbis, 1958.
- NYKRYN, Jaroslav; HEŘMAN, Karel a ŠTEPÁN, Karel. *Organisace a technika zahraničního obchodu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954.
- PRYOR, Frederic L. *The communist foreign trade system*. Cambridge: M.I.T.Press, 1963.
- ZELENÁK, Peter. *Socializácia živností na Slovensku*. Bratislava: Veda, 1988.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- LONDÁK, Miroslav. Zmena ekonomického systému v Československu a na Slovensku po februári 1948. In PEŠEK, Jan et al. *Kapitolami najnovších slovenských dejín: k 70. narodeninám Michala Barnovského*. Bratislava 2006, s. 115-130.
- MARKUS, Karel. Do nového roku s novou organizací zahraničního obchodu. In *Zahraniční obchod*, 1949, roč. 4, č. 1, s. 1-3.
- PELIKÁNOVÁ, Irena. Právní úprava ekonomických vztahů v období 1948–1989, její povaha a důsledky. In MALÝ, Karel a SOUKUP, Ladislav, eds. *Vývoj práva v Československu v letech 1945–1989*. Praha: Karolinum, 2004, s. 428-456.
- REITZER, J.; TROJAN, J. a KOHN, L. Dvě poznámky o akciových společnostech: K otázce vlastnictví výsadních společností pro zahraniční obchod. In *Právník*, 1952, roč. 91. č. 6, s. 386 – 389.
- SOUČKOVÁ, Vilma. Prvé spoločnosti pro zahraniční obchod. In *Zahraniční obchod*, 1948, roč. 3, č. 16 – 17, s. 449 – 450.

Internetové zdroje / Online sources

- HALLON, Ľudovít. Prakticky trhové spoločnosti aj v dobe totality. In *Hospodárske noviny*, 23. január 2005 [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné na: <<https://hnonline.sk/prakticke-hn/143210-prakticky-trhove-spolocnosti-aj-v-dobe-totality>>
- Inventár k fondu Poldi, a. s., Kladno. In *Národní archiv České republiky* [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné na: <<https://vademecum.nacr.cz/vademecum/permalink?xid=20e5249b29bbc296ea4ef179c5e5f77d&scan=5cfef045-2bfb-4a24-b925-3df83bb05b0b&parentType=10026>>
- Inventár k fondu Skloexport, československá akciová spoločnosť pro vývoz skla, pobočka Jablonec nad Nisou, 1948 – 1953. In *Státní oblastí archiv v Litoměřicích* [online]. [cit. 2023-05-17]. Dostupné na: <<https://images.soalitomice.cz/mrimage/vademecum/proxy/cz/archives/CZ-223105010/inventare/dao/documents/001/f4278709-0bb9-4271-b5f4-3817dc5a8fa8.pdf>>